

Henryk Sienkiewicz

LISTY Z AFRIKIY



SPOLOK SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV



© Spolok slovenských spisovateľov, Bratislava, 2020



Slowo, Varšava, 1913

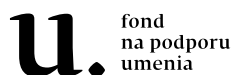
Translation © Miloš Ferko

Cover design © Milan Senko

www.spolok-slovenskych-spisovatelov.sk, www.vsss.sk

email: vsss.s.r.o@gmail.com, spolspis@gmail.com

Z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia



Henryk Sienkiewicz: LISTY Z AFRIKY

Z poľského originálu – (poľský názov Slowo), Warsava 1893

Do slovenčiny preložil Miloš Ferko

Grafická úprava a obálka: Milan Senko

Zodpovedná redaktorka: PhDr. Eva Sisková

Ilustrácie prevzaté z internetu

Technická spolupráca: Martina Nemsilajová a Daniela Troppová

Tlač: Tlačiareň P+M, s.r.o., Turany

Vytlačené na Slovensku

Prvé vydanie

ISBN 978-80-8194-106-1

Henryk Sienkiewicz

LISTY Z AFRIKY

OBSAH

Káhira, 18. januára 1891	9
--------------------------------	---

II

Port Said – Mesto – Lavice – Níl a more – Príchod – Arabi – Harava – Prieplav – Púšť – Jej charakter – Starý Zákon.....	17
--	----

III

Nočná vychádzka k pyramídam – Noci Orientu – Rozmanité scenérie – Pyramídy – Sfinga v mesačnom svetle – Púšť – Nocturno.....	23
---	----

IV

Problém – Úvahy – Suez – Mesto a prístav – Scenérie – Bundesrath – Odchod	29
--	----

V

Suezský záliv – Teplota – Nemci – Malý parník – Západ slnka – Noc – Sinaj – Brehy – Obratník – Majáky – Báb el Mandáb – Vietor – Adenský záliv – Aden	39
---	----

VI

Oceán – Mys Guardaful – Hárem – Lietajúce ryby – Nadprirodzený úkaz – Dojem – Vo svetle zvieratníka – Nové hviezdy – Horúčava – Rovníková slávnosť – Nehoda v prieplave – Zem – Pobrežie Zanzibaru – Flóra – Mesto – Panoráma – Colnica – Hotel – Obyvatelia	51
--	----

VII

Família Lazarevičovcov – Abdullah a Nasibou – Hoteloví hostia – Cestovatelia – Večery – Mnazimoo – Za Mnazimoo – Húf diev – Riva – Palác – Indovia – Indovia a Arabi – Trhoviská s ovocím – Mangá – Banány – Opičí chlieb – Guajáve – Papája – Černošská štvrť – Swahilský jazyk – Islam	63
--	----

VIII

Korešpondencia a osobné vzťahy – Obleky a biele kravaty – Obedy – Reminiscencie z románu Merého – Pani Jamesonová – Tipu-Tib – „Redbreast“ – Audiencia u sultána – Sieň – Nepravideľní	81
--	----

IX

Seva Hadži – Misia bielych bratov – Deti – Ústredie misie –
Msgr. De Courmont a páter Le Roy – Rady a porady –
Podnebie a jeho dôsledky.....91

X

Velebný pán Le Roy Prekážky – Misie v útrobach pevniny –
Neprijemnosti – Vychádzka s otcom Rubym – Deti –
Dedinky vo vnútrozemí ostrova – Oddych – Kúpanie a raňajky –
Čas úpeku – Návšteva u Araba – Arabský bontón – Návrat –
Dobré správy99

XI

Kupovanie zásob – Čo so sebou – Lapsusy – Príchod – Lunch –
Pristátie a vylodenie – Bagamoyo – Veľká misia – Záhrada či les? –
Dom – Predstavený – Brat Oskar – Správa o Wissmannovi –
Misijné záhrady a sady – Spravovanie – Misia a domorodci –
Černošskí kresťania a moslimovia – Prebdetá noc 111

DRUHÝ DIEL

I

Posledné prípravy – Brat Oskar – Naši ľudia – Obštrukcie pred cestou –
Bagamoyo – Wissmann – Psychológia domorodcov –
Život v Bagamoyou – Príbytky – Mravce –
Obed v dôstojníckom klube123

II

Vyrážame z Bagamoya – Pochybnosti – Pobrežné scenérie –
Cestičky, chodníčky, cestičky – Húšťavy –
Výhl'ady a perspektívy Európanov v Afrike – 'Mtoni – Vyberač –
Rieka Kingani – Krokodíly – Blesky v rieke – Expedícia na šalupe –
Hrochy – Útok – Návrat - Druhá expedícia – Dve hlavy –
Hroch vlečený prúdom – Západ slnka – Uberáme sa ďalej.....133

III

Východoafrické Pomoransko – Rieky – Nivy riek – Flóra –
Ročné obdobia – Masika Vouli – Fauna – Hmyz – Vtáky –
Štvornohé živočíšstvo – Ľudia – Dedinky a osady – Formy vlády –
Černosi a Nemci.....149

IV

Na ďalšiu cestu – Usporiadanie karavány – Suchá step – Kikota –
Mláka vody – Madi-bunduki – Poludnie – Ráz krajiny – Tukany –
’Msa – Dedinka – Zaobstarávanie zásob – Prvý králik – Vzájomné dary –
Naši ľudia – Deti v dedinkách – Chatrče – Počasie.....165

V

Etapy – Ako treba cestovať? – Deň karavány – Nedostatok vody –
Pombe – Ďalšia etapa – Príchod do Muene-Piru –
Kráľ Muene-Piru – Kanibalizmus – Návšteva v stane –
Dejiny kmeňa Udoe – Opúšťame kanibalov.....175

VI

Dedinka Tebe – Šváby – Brehy Wami – Böcklinovská panoráma –
Panenský les – Prechod rieky – Finty proti krokodílovi –
Les na druhej strane rieky – Pohľad na Manderu185

VII

Mandera – Príjemné dojmy – Oddych – Zmierčí súd –
Vplyv misionárov – Výreční černosi – Naši ľudia – „Veľký svet“ –
Úsek do ’M Pongwe.....191

VIII

Druhý prechod Wami – Lov – Horúčava – Antilopa kudu –
Divý králik – Nocľah v lese – Trampoty so skladovaním – Perličky –
Návrat uprostred horúčavy – Na skok od massiky –
Perspektívy a ambície poľovníka.....197

IX

Dedinôčky – Digwasu – Namáhavý úsek popri Wami –
Poloha dedinky – Obrovský strom – Krokodíly – Zabitý krokodíl –
Kráľ Brahimu – Etapa do Brahimu – Dlhá cesta – Ženy v práci –
Zastávka v lese – „Bahari“ – Gugurumu – Noc – Horúčka –
Zimnica – Nárek leva.....203

X

Karabaka – Cesta močiarmi – Prechod cez Kingani – Step –
Palmový les – Zvyšky síl – Misionári – Noc – Druhý záchvat –
Vyčerpanosť – Medicína – Návšteva Wissmanna – Koráb „Wissmann“ –
More – Preprava do Zanzibaru – Nemocnica211

XI

Zmeny v Zanzibare – Žatva smrti – Pobyt v nemocnici –
Výhl'ady a perspektívy – „Pei-Ho“ – Prieb'eh choroby –
Poludňajšie hodiny – Ostrov mŕtvych – Idyla nemocničnej izby –
Lod' – Rozlúčka – Odchod – Zmena dojmov219

XII

Na oceáne – Deti – Cestujúci – Staré Francúzsko – Noci –
Koráb – Prova plavidla – Archa Noemova – Život na lodi –
Človek v mori– Záchrana – Pokračujeme ďalej – Noci na korábe –
Mys Guardafui – Aden – Čudná búrka – Obok? – Černosi –
Vidíme zem – Pallas Aténa – Červené more – Suez – Koniec229

KÁHIRA, 18. januára 1891

*V Neapole – Čakanie – Prvý sviatok vianočný – Schliemann –
Ravenna – Cesta – More – Messinská úžina – Cestujúci –
Dva dni otrasov – Ráno – Počasie – Damletta*

Nemám v úmysle opisovať Egypt tak, aby som vytvoril druhú Alexandrijskú knižnicu. Posielam vám teda len prvý zväzoček subjektívnych dojmov, sľubujem, že sa budem krotiť – som presvedčený, že to bude mne i môjmu textu osožnejšie.

Ťažko je mi však teraz sa k tejto práci prinútiť. Prekonal som nebezpečnú krčnú chorobu, ktorá ma navyše postihla ďaleko od Káhiry, teda aj ďaleko od každej pomoci. Náhlivý návrat prašnou púšťou natoľko nepriaznivo ovplyvnil môj stav, že pred niekoľkými dňami prepukla rozhodujúca kríza. Pretože ste však moje listy takmer záväzne ohlásili na prvý štvrťrok, nuž, aby som nejako začal, posielam vám prvý¹.

Z Neapolu som vyrazil anglickou loďou Ravenna (Peninsular and Oriental Company²) presne v deň Narodenia Pána, deň sa už chýlil k večeru. Táto loď cestou nezastavuje nikde až pri egyptských brehoch a odtiaľ smeruje ďalej do Indii³. Okamžite som pocítil závan exotických diaľok. Na takejto lodi vidíte iné tváre ako na európskych potulkách a počujete v Európe neznámu reč. Posádka Ravenny pozostáva takmer výlučne z Indov. Zo desať, pätnásť anglických dôstojníkov, dvaja alebo traja mornári taktiež anglosaskej rasy a zvyšok samé tmavé figúry v bielych plášťoch so závojmi, štíhle, ba priam vyziabnuté ruky a nohy také malé ako u našich detí, pohyby vrtké, opičie. Počasie je dobré, nebo belasé, hladina lesklá ako kovový plát, ani vlny ju nekrivia. Navôkol znejú monotónne hlasy Indov, ktorí ťahajú laná, héej rup, héej rup, plavidlo mohutným rámusom dáva na známosť, že hodina odchodu odbila a vnútro sa už chveje. Aj mostík, ktorým sa chodí na palubu, dvíhajú. Člны preplnené všelijakými obchodníkmi sa vzdľahujú, tu a tam zvíří vzduch

1 Úvodný príhovor adresuje autor redakcii periodika Slowo, v ktorom boli listy uverejňované (pozn. edit.)

2 T. j. Peninsular and oriental Steam Navigation Company (C&O), založená v prvej polovici 19. storočia, sa orientovala predovšetkým na prepravu poštových zásielok do Indie, na ďaleký Východ a v druhej polovici 19. storočia potom aj cez Tichý oceán do Vancouveru. V prvej polovici 20. storočia pohltila viacero iných plavebných spoločností, v roku 2004 podľašla fúzii ona sama. (pozn. prekl.)

3 T. j. Prednej, ktorá bola britskou kolóniou celá, i Zadnej, na ktorej Briti ovládali Barmu i Singapur a kontrolovali malajzijské sultanáty. (pozn. prekl.)

zopár šatôčok, loďou sa druhýkrát rozľahne ozvena rozlúčky a napokon „go ahead“⁴ – vyrazáme!

Radšej toto, než čakať. Áno, Neapol je div sveta, grécky sen, ale čakanie je aj v Neapole otupné. Túžili sme predsa – „vedere Napoli e poi. Egypt“⁵, preto nám bolo dlho. Najmä v predošlý deň – tým väčšmi, že to bol Štedrý deň. Sedel som v ten večer v hotelovej hale na Piazza Umberto, myslel som na lesy pri Zakopanom, na jasne osvetlené okná, naradostené výkriky detí pri pohľade na stromček a vravel som si, že to veru nenahradí ani Santa Lucia⁶, ani nádherný chochol Vezuvu, ktorý sa občas na čiernom nebi červeno zablyсне.



Panoráma Neapola

Takéto marivá minulosti sú ako hmla. Zaclonia svetlo, deň je od nich smutný. Ako som tak sedel v tých hmlách prenesmierne smutných dojmov, do hotela priniesli umierajúceho človeka.

Niesli ho štyria – hlavu mal pritlačenú k hrudi, oči zavreté, kožu popolavú, ruky ovisnuté. Smutná skupina sa presunula tesne popri mne. Po chvíli pristúpil k mojej k stoličke hotelový zriadenec a spýtal sa:

– Viete, kto je ten chorý?

– Nie.

– To je samotný preslávený Schliemann.

4 Vpred (angl., pozn. prekl.)

5 Spoznať Neapol a pobrat' sa... do Egypta (tal. ide o parfrázu starovekého vidieť Rím a umrieť, prechtnutú duchom dychtivého noetického optimizmu Sienkiewiczových čias; (pozn. prekl.)

6 Historická štvrť Neapolu nazvaná podľa rovnomenného chrámu. (pozn. prekl.)

Neborák „preslávený“ Schliemann! Vykopal Tróju i Mykény, získal si nesmrteľnosť a – umieral. Medzitým noviny i sem, do Káhiry, priniesli informácie o jeho smrti.

Nuž takto vyzeral môj predvečer Kristovho narodenia, preto som na druhý s nespornou radosťou privítal to „go ahead“.

Záliv je hladký, nie však natoľko belasý ako občas Stredozemné more, tá farebnosť je menej krikľavá. Jeho mihotavé záblesky sú len trocha znepokojivé, nádherná skôr nevtieravá jemnosť celkového odtieňa, ktorú v Stredozemnom mori zriedka postrehneš, je nahradená skôr príkrejším tónovaním. No Neapolský záliv tvorí v tomto ohľade v tomto výnimku. Dá sa povedať, že Gréci, ktorí sa tu voľakedy usídlili vo veľkom množstve, sem priniesli príjemný jas ostrovov. Slnko pomaly klesá za Ischiu, Ravenna triešti skrutkou vodu, mierne nabok nahnutá, uberá sa vpred. Najprv popri Sorrente, potom preklízneme pomedzi kampánske vyvýšeniny a strmé výšavy Capri – napokon sa v plnej paráde pozvoľna ponoríme do nočného šera.



Anglická loď Ravenna, ktorou sa plavil Sienkiewicz

Zaumienim si, že budem bdieť, aby som videl Liparské ostrovy a sopku Stromboli, nepokojnejšiu než Vezuv, obrovský maják, ktorý každú noc osvetľuje tmu morí. S týmto zámerom sa po večernom obede⁷ poberiem na palubu. Je veterno a chladno. Plavidlo sa začína šplhať na vlny, no robí to tak zľahka, šantivo, ako delfín, ktorý sa hrá v mori. Nuž, kvalitná loď sa nezaprie! No k Liparským ostrovom je to ešte kus cesty, v diaľke nevidno ešte ani náznak ohňa. Medzitým mračná, ktoré počas dňa striehli v úžľabinách ako draky, teraz využijú rúcho tmy, vyrútia sa zo svojich denných pelechov a fujazdia oblohou. Podchvíľou zaclonia mesiac i hviezdy, vietor ich zároveň zháňa i rozháňa. Za loďou sa ich hrnú stále ďalšie šíky – zdá sa, že ju prenasledujú.

Minie hodina, minie i druhá. Dolu v salóne zhasnú svetlá a elektrické lampy na palube tiež. Naporúdzi je len zopár farebných lúčov. Hmýrenie ľudí ustane, v rovnomerných časových intervaloch počuť len cengot hliadok, na ktorý z kormy korábu reagujú Indovia. Ticho je relatívne, veď stroj nikdy nespí a svojím rytmickým „gda, gda, gda“ sprítomňuje cestu i plynulú činnosť. Navôkol hučí more tým prečudesným nočným hukotom, v ktorom akoby si rozoznal volanie ľudí, akoby hlboké vzdychy. Je v tom niečo melancholické, a pretože sa s pojmom noci v ľudskom mozgu spontánne spája predstava odpočinku, to nočné búrenie sa vln pôsobí ako svedectvo i útrapa zároveň sťažovania sa živlu, ktorý si nikdy neoddychne.

Z paluby ma zahнала výdatná spíška, znemožnila mi obhliadku Stromboli. Ráno nás zastihlo už v Messinskej úžine. Deň bol chladný, poblednutý. Sicílske pobrežie sivé, ponuro melancholické – keď slnka nieto, všetko posmutnie, a tejto zimy neužijú si ho príliš dokonca ani v Egypte. Jediný lúčik a Sicília by sa ihneď rozplesala naraz ktovie koľkými farbami! Opar horizont znižuje a dokonca i hory sploští. Vynára sa mi z pamäti pasáž, skôr len fragment z Deotyminej Wandy⁸:

Kýmže srdce neľúbilo,
život je sťa končina,
ktorú lúčik nepretína.
Azda ona i spanilá,
čo však, keď noc farbu zotrela?
Zem sťa by umrela.

7 Sienkiewicz tu naráža na anglický stravovací systém v rámci ktorého je ústredným jedlom dňa večera nie obed. (pozn. prekl.)

8 VI. menom Jadwiga Łuszczewska (1834 – 1908), úryvok pochádza z poémy Wanda (1887) s tematikou raných, legendami opradených poľských dejín. (pozn. prekl.)

Lež sotvačo v diaľavách zornica zranenie
i poroztrháva mráčkov závoje,
každúcky prášok peľu vzplanie.
Nesmrteľná iskra života
všetkých farieb jas vzkriesi.
Všetky tvary deň vysochá.
Čo však vyobrazí lesy?
Hľa, slnce vyšlo – obloha vysoká!

No slnko nevychádza. Loď trieli popri sicílskom brehu tak rýchlo,
akoby odtiaľto potajomky utekala. A vskutku sa tadeto len opatrne za-
krádali, tu predsa Scylla i Charybda.

V diali braliny dve: vrchol jednej čnie
až do nebies a mračno dúže na ňom ľpie.
Nemiznuvšie letom ni počas jesene.
Než vrchol ten nepozlátia ni slnca pramene.

....

V útrobach jaskyňa, otvor jej otočený
k temnotám Erebu – nuž kolo tej jaskyne.
Koráb tvoj, Odysseus, nechže sa mihne.

By z mostíka v otvor ten žiaden nedostrelil
šíp vymrštený rukou, čo vždy utkvie v cieli.
V tej diere Skylla drepí: čuť ju zďaleka,
k kvíli jak vrh šteniat, sťa svorka psov šteká...
Hnusná obluda to a nik pohľad jej oka
nevytríme, ni Boh nenastaví bokov pokál.
Láb dvanásť ohavných jesto u ľútej beštie,
šesť krkov napriahnutých, a na každej šiji
hlava nectná, v chriape tri rady zubáľov a potom
veď hustým chrapčtiacich prenikavým škripotom.
Obvykle na dne jaskyne leží telo v rozpuku
a hlavy len vytŕča z útrob príšerného útulku.
I chtivo číhajúc lape do pažravých chriap svojich
delfína, psa, všetko, čo Amfitryta už nezhojí.
V ríši svojej podmorskej všetko, čo nadarí sa...⁹

9 Homér, Odyssea, preložil Miroslav Okál, Bratislava, Slovenský spisovateľ 1966

Dnes sú časy iné: Charybda slanú vodu nevsáva a Scylla, akiste v dôsledku staroby prišla o zuby, námorníkov neunáša. Úžina dokonca už ani nepatrí k nebezpečným morským prieplavom. Pre našu Ravennu, ktorá sa ročne zo pätnásť-dvadsaťkrát plaví vždy desivým Červeným morom a ešte desivejším Báb el Mandábom, to je vskutku hračka. Napokon predtým, než Ravenna prišla do Neapolu, sa s búrkou hodnou toho mena už popasovala, teraz teda nebude robiť z blchy slona, i keď vlna práve odtrhla šalupu. V priebehu búrky pasažieri povyletúvali z lôžok – jeden mladý Angličan sa veruže aj riadne doudieral. No rozpráva sa o tom nevzrušene, ako o bežnej epizóde cesty. Všetci cestujú z Londýna – preto sa s morom už zžili, chorý nie je nik. Väčšina smeruje do Kalkaty – teda ešte nie sú ani v polovici trasy. Cestujúci sú – okrem nás a jedného Inda – samí Angličania. Nájde sa i zopár misiek – a medzi nimi jedna, ktorá si zaslúži meno misôčka, lebo je mladá a pekná.



Neapol, historická štvrť Santa Lucia, 1891

Celý-celučičký deň špacíruje palubou, dáždnikom krotí sukne, ktoré indiskrétny vietor ženie, kam sa mu zapáči. Zato však mladý Ind celý boží deň vysedáva v kresle s nohami nahor a podujíma sa – aj to neochotne – výlučne na pohyby, ktoré súvisia so zapálením fajky. Dolu zide len

vtedy, keď sa podáva jedlo, inak som nevidel, žeby čo i len rukou pohol. Určite je to nejaký urodzený Ind, azda syn radžu, čo sa vracia z Oxfordu alebo Cambridgea. Jeho zlatisto-zelená, temer olivová pokožka a čierne, akoby zamatové oči by akiste vyzneli pôvabnejšie, keby nosil turban – no v sivom anglickom saku a sivej čiapke s dvoma štítkami vyzerá ako začmudený vandrák. Pôsobí prenesmierne znechutene a Angličanom, ktorí ho z času na čas oslovia, sotva niečo odvetí.

Vcelku je na palube nedostatok rázovitých postáv. Dokonca i kapitán vyzerá nie ako morský vlk, ale ako vlúdny anglický farmár, vo svojom remesle sa očividne vyzná – keď sa naňho zadívam, netuším prečo, nadobúdam vieru, že onen človek sa ani sám nikdy neutopí ani ostatných ľudí.

Sivý čas všetkých sivo naladí, tváre sú mierne znudené. Niekoľko-mesačné dieťa vystrája ako great attraction¹⁰, a treba mu uznať, že robí, čo môže, aby upútalo všeobecnú pozornosť: jačí od rána do večera ostošesť ako najaté, v noci nám osladzuje spánok. Mladý, lordovi Byronovi podobný a rovnako fešný lekár, sa venuje dieťaťu úžasne starostlivo a nie je tomu inak ako i matka dieťaťa, ktorá síce výzorom lorda Byrona nepripomína, no tiež je veľmi pekná.

Počasie je pochmúrne. Tu a tam tých, čo sa prechádzajú palubou, predgrľuje dážďik tak znenazdajky, akoby im chcel urobiť napriek a sebe ulahodiť. Väčšina pasažierov by akiste dala prednosť alebo úplnému vyčadeniu, alebo poriadnej búrke. Nech je aspoň nejaké rozptýlenie... Na tretí deň sa zdá, že bude tomuto poslednému želaniu vyhovené. Už zrána sa začneme silno hojdať. Napoludnie otrasy zmocnejú a spolu s nimi sa dostaví nerozlučné točenie hlavy a ochabnutosť. More si navlieka tmavý háv a tmavne čoraz väčšmi, na onom pochmúrnom pozadí, kam len oko dosiahne, vidno biele hrivy vln, ktoré sa dvíhajú čoraz vyššie. Lod' sa vzpína, zabára provu do vodnej priepasti, potom si zasa kvokne do rýh medzi vlny, nakláňa sa z boka na bok, vŕzga. Cez palubu sa valia hrebene vln. Ocítame sa v zemepisnej šírke západného ostrohu Kandie¹¹. Večer neprináša úľavu, noc takisto, na druhý deň je ešte horšie. Je nedeľa, no náboženské obrady ani toto nenaruší, k stolu však na obed usadne namiesto štyridsiatich osôb sotva pätnásť. Poháriky, čiašky i tanieri sú v rámoach. Ueberáme sa teraz okolo najvýchodnejšieho výbežku Kandie. Lod' sa krúti a tacká ako človek, ktorý si nevie dať rady s bolením brucha.

10 Veľkú atrakciu (pozn. prekl.)

11 Dobové označenie Kréty (pozn. prekl.)

Tak prejde tretí i štvrtý deň. A na piaty deň sa všetko zmení. Prebúdza nás lúč slnka. Ideme na palubu: obloha je usmievavá, vyčasená, hoci poblednutá, more svetlejšie a pokojné. Vzduch premkyna akási neopísateľná rozkoš, po vetre ani stopy, iba ticho. Cítiť závan jari.

Hmla sa sústreďuje na okraji obzoru a vytvára akoby fantazmagorické predstavy, ktoré sa postupne komótno rozpadávajú a klesajú do mora. Lod' sa ubera tým tichom a rozkošou nenáhľivo vpred, za ňou tiahnu krdle čajok, ktoré sme v predošlých dňoch nevideli. Odrazu sa rozľahnú hlasy. Look here! Look here! Niekoľko rúk sa napriahne a ukáže na bočnicu člna. Zadávam sa a všimnem si malé, sivé, škovránkovi podobné vtáča – sedí na lane tesne pri bočnici a s prenesmiernou dôverou hľadá na ľudí maličkými ako koráliky ruženca čiernymi očami. Je v tej scéne istý prvok dejového napätia. Vtáčik je ozajstná predzvest' zeme – signál, že cesta končí. Onedlho ich priletí celý húfik. Jedny sa učupia, kde sa ktorému dá, iné letia nad plavidlom, ktoré nám pripadá veľmi pomalé, lebo sa i sami hýbeme.

Slnko stúpa čoraz vyššie a každým okamihom sa otepľuje. Ved' to sa predsa už blyští egyptské slnce. A jar, ako ľahko sa dýcha, a z plných pľúc! More i vzduch teraz prekypujú zrkadlením zábleskov. V tých odrazoch sa začína niečo čoraz výraznejšie zjavovať, vynárať, belieť, žiarit', črtať'.

– Čo tam vidno? – spýtam sa dôstojníka, ktorý stojí vedľa.

– Damiettu, – odpovie Angličan.

Uháňame do kajút po ďalekohľady. A cez ne vidíme nielen stavby Damietty, ale i palmy a žlté, v objatí slnka prenikavo žiariace piesčiny. Okolo Alexandrie a Rosetty sme plávali v takej vzdialenosti, že ich vôbec nebolo vidno. Zastavíme až v Port Saide, odkiaľ, po niekoľkohodinovej pauze, vyrazíme cez prieplav do Izmalu.

S čudným pocitom som sa vtedy díval na onen žiarivý výbežok súše, ktorý sme už mali ustavične pred očami. Po prvýkrát v živote som mal vzhliadnuť Egypt a Afriku.

II

Port Said – Mesto – Lavice – Níl a more – Príchod – Arabi – Haravara – Prieplav – Púšť – Jej charakter – Starý Zákon

Port Said tvoria lodenice, majáky a skupinka všedných viac či menej ošarpaných, nažltlo natretých domov, ktoré stoja na žltom piesku geologických lavíc. Parník ešte nezakotvil, ešte sme na palube s ďalekohľadmi v ruke a už vidíme, že mesto sa nevyznačuje ničím povšimnutiahodným. Tu a tam kostolná vežička, tu a tam sa blikotavo v slnku ako svieca trblieta štíhly minaretík, no toto všetko je úplne nové alebo postavené nedávno, bez rázu Orientu – veď mesto samotné vzniklo až počas stavby kanálu. Predtým to bola vyprahnutá piesočná duna, rajom čajok, volaviek, plameniakov a pelikánov, ktoré tu sídlili v nerušenej idyle, pretože dokonca ani rybárske člny nepristávali pri pustej dune. Keď začali kopat' kanál, vyrástlo mesto a vtáčie klepotavé snemy si museli nájsť inú dunu – čo im napokon vonkoncom nepadlo



Egyptský prístav Port Said, 1891

zaťažko, lebo i tu tvoria hotový labyrint. Prastaré pelúzijské rameno Nílu je nimi skrz-naskrz pretkané. Všade, kam len oko oprieš, vidíš pieskové lavice, drobnejšie násypy a umelé hrádze, ktoré tu ľudská ruka vztýčila alebo spevnila. To všetko je popredeľované kľukatými stuhami vody, popreplietanými natoľko, že v tom chaose prichádzajúci pútnik nevie, kde končí more, kde začínajú vody jazera Menzaleh, čo patrí k Afrike a čo k Ázii.

Ono veď aj naskutku žiadna z tých geologických lavíc, teda ani lavica, na ktorej stojí Port Said, nepatrí ani Afrike, ani Ázii, ale iba moru. Po celej šírke delty Níl všetkými ramenami vrhá do mora čierne, z útrob Afriky prinesené bahno, a ono, akoby nazlostené za to, že rieka kalí jeho čírosť, hluší ju pieskom a upcháva jej ústia. Preto je prístup do všetkých egyptských prístavov obtiažny – dokonca aj v Alexandrii sa väčšia loď nezaobíde bez navigátora.

Bez lodivodov si vystačia iba akože rakúske koráby, kormidlované Dalmatíncami, ktorým sa v znalosti Stredozemného mora a obratnosti v plavbe nevyrovnajú dokonca ani Angličania. Azda práve táto ich šikovnosť objasňuje víťazstvo Tegetthoffa v bitke pri Lisse. No vráťme sa do Port Saidu. Skutočný pôvab tohto miesta spočíva v porovnaní so skromnými rozmermi pevnej zeme na ktorej mesto stojí, v prenesmiernej šírke vôd a nebeskej klenby. V dôsledku toho pôsobí ako nepatrná žiarivá škvrnka, stratená medzi dvoma širavami blankytu – chce sa vám teda povedať: aha, veď ono je tu iba preto, aby sa slnečné lúče mali na čo sústrediť a rozžiariť. Jagá sa ako hrudka zlata, až mimovoľne žmúriš oči pred presilou jasu.

Lod' sa približuje. Prudkosť pohybu skrutky sa zmierňuje, vklzneme do prístavu. Parník ihneď obklopia desiatky menších a väčších člnov. Mesto, ako som už uviedol, sa nevyznačuje žiadnym rázom, no keď uvidíš tie člny, povieš si, aha, Orient! Balkóny lode sú ešte zavreté, schodíky nespustené – a dole to už klokoce ako v kotli. Aký hurhaj! Arabi, Beduíni, Sudánci, napoly oblečení, s holými hrudníkmi a krikľavými kefijami na hlavách ziapu o dušu spasenú a navzájom si sandálmi i veslami odstrkávajú člny. Každý sa chce dostať na loď prvý a zmocniť sa vecí cestujúcich, ktorí vystupujú v Port Saide.

Keď vidíš tie rozpálené tváre, vytreštené oči, zuby lesknúce sa medzi čiernymi alebo tmavomodrými perami, keď začuješ výrazy chrlené ako uprostred záchvatu besnoty, nevdojak sa začneš domnievať, že sa tí ľudia schmatnú za krky a začnú sa kmásať zubami. Ale nič také! Robia

to každý deň alebo niekoľkokrát denne pri každom príchode lode. To sa jednoducho len rozpútal orientálny variant úsilia o zárobok. A keď napokon vtrhnú na mostík, pripomínajúc krvilačných korzárov či démonov, tu ich dá do laty obuch flegmatického Angličana.

Výhľadová lóža je už otvorená, schodíky klesajú k vode. Dolu sa súperenie veslárov začína podobať bitke, výkriky sú ešte prenikavejšie. Nevystupujem v Port Saide, nebudem nútený chrániť si batožinu – nuž čo ma do toho! Stojím opretý o palubné zábradlie a dívam sa. Špice člnov sa už zhlukli pri schodíkoch tak tesne, že tade neprepadne ani špendlík. K cestujúcim sa naťahujú čierne ruky. Málokto vystupuje natrvalo, no mnohí chcú navštíviť mesto – máme totiž tri hodiny voľného času. Poberiem sa i ja – no najprv sa chcem do sýtosti vynadávať na ten chaos: člny, exotické figúry, osvetlené africkým slnkom... Mnohí Arabi, najmä handliari, sa už prešmykli na loď, ktorá v dôsledku toho stratila chladný anglický výraz a mení sa na malebný trh, kde predávajú rohože, orientálne látky, korále, výrobky z dreva, otomany a podobne.

Skupinka Angličanov zíza na arabského žongléra, ďalší zas, nahnutí cez zábradlie sa dívajú ako mladý Berber do pol pása nahý a akoby uliaty z bronzu, skáče na morské dno za mincami, ktoré mu hodili z paluby. Po päťdňovej jednotvárnej a trocha nudnej plavbe, ten horúčkovitý virvar pre Európu neznámeho života, oplýva nemalým čarom.

Nasadnem do člna. Vyrazím do mesta. Okrem obyvateľov ma nezaujme nič. Ulice sa pretínajú v pravom uhle, budovy sú bez štipky rázovitosti – európske múry trochu zagebrené Orientom – a to je všetko. Iba na okraji mesta uprostred piesku a odpadkov stojí zopár arabských príbytkov a navôkol nich húfy špinavých detí a bezrohých kôz s ovisnutými ušami. Na hlavných uliciach je taká istá haravara ako pri lodi. Nerušená prechádzka či beseda s druhom? Ani náhodou! Za každým Európanom trieli desať Arabov, kričia po anglicky, francúzsky, taliansky alebo tou miešanou rečou, ktorú v Oriente volajú levantínčina. Jedni sa ponúkajú za tlmočníkov t. j. dragomanov, ako vravia, druhí vás vlečú do obchodov, tretí sami predávajú rozličné maličkosti. Za hodinu, jednu jedinú hodinu ťa zmätú, otravia, zahanbia. Pred ich dotieravosťou sme sa uchýlili do akejsi kaviarne, ktorá pozostávala z dvoch sál. V jednej hral asi tucet Nemiek na lesných rohoch a iných dychových nástrojoch, v druhej hrkotavo hučala ruleta.

Medzitým však už Ravenna ukončila dopĺňanie zásob uhlia, ktoré do nej nakladali z obrovitánskej pramice černosí, bolo treba pomýšľať

na návrat. Okolo tretej sme sa posunuli ďalej. Prešli sme popri dlhom kamennom móle a dostali sa do priepľavu.

O priepľave sa dá povedať, že ako skutočná veličina sa prezentuje skôr nenápadne. Toľko si sa napočúval o epochálnosti onoho výtvoru, že nevdojak očakávaš niečo fantastické... a si sklamaný. Je to úctyhodné dielo a o jeho význame by sa dali popísať celé knihy no navonok sa prezentuje ako pás vody s brehmi lemovanými nízkymi piesočnatými hrádzami, široký nie je viac, než sto metrov, takže dve mohutné lode sa v ňom navzájom vyhnú s istými problémami. Hociktorý poriadnejší priepľav vo Francúzsku či Belgicku zapôsobí na vás rovnakým dojmom. Ibaže tento, oddeľuje dva kontinenty a zároveň ich s tretím spája.

Na jednej strane nízka hrádza chráni dlhé míle priepľav pred vodami jazera Menzaleh, na druhej strane vidíš nehostinnú púšť.

Vidíš ju tam prvýkrát po príchode do Afriky a pri pohľade na ňu zabudneš na všetko ostatné.

Človek, ktorý ju chcel veľmi vidieť, si v prvom rade kladie otázku, či je taká, ako si ju predstavoval, a či nebude sklamaný.

Piesok a nebo – v tých dvoch slovách je celá púšť. Opísať ju je ťažko – lebo ťažko si v prvej chvíli usporiadať dojmy, no po nejakom čase nespochybniteľne cítite, že medzi pieskom a nebom existuje niečo tretie, čo tvorí podstatu vecí. Neslýchaná, strašná mŕtvosť, čo sa vymyká každej predstave. Piesok zvlnený, ako keď vietor zátoku sčeri, vyzerá akoby skostnatel, nebo sa nad nimi leskne ako oči mŕtveho, cez ktoré sa duša nedíva. Tu po prvý raz pochopíte, že prázdnota môže byť živá alebo mŕtva, veď napríklad na šírom mori, keď v dohľade nevidíte nič, okrem nekonečných vôd, predsa cítite pohyb. Tu je však nekonečno meravé. Pokoj je na mori, ukojenie zápasom nasýtených živlov, pokoj púšte je stuhnutosť. Vyskytuje sa tu všetko, čo sa spája s pojmom smrti – prenesmierny des, ochromujúce ticho, trýznivý smútok, ktorý sa na ľudskú dušu rúti odkiaľsi z útrob púšte, stisne ju a naplní nepokojom. Ten nepokoj sa stupňuje, mocnie napokon natoľko, že sa s ním človek začne potýkať a nevdojak si kladie otázku: odkiaľ sa berie? Odpoveď je naporúdzi. V púšti cítiš všetko, z čoho smrť pozostáva, iba milosrdenstvo chýba. Duny i strmulé nebo premkýna niečo neúprosne. Jednoducho povedané je to nevýslovne zvieravý pocit, že sa z mŕtveho neba nikto nedíva, že ťa uprostred plavého piesku nikto nepočuje a že v púšti by si daromne, zúfalo volal o pomoc. Preto tá ťaživá úzkosť. Keby púšť človeku predostrela nepriateľstvo, bola by menej desivou, veď kde sa živel

nepriateľský vyskytuje, tam sa dá bojovať – ako napríklad počas búrky na mori – ale púšť je absolútne ľahostajná – a táto mŕtvohná ľahostajnosť má v sebe čosi väčšmi desivé než hnev, ktorý vyčíňa.

Nevidel som uragán či sámum, čo piesky podupe či rozmetá, no v uragáne je aspoň pohyb a vášeň – a teda i život, prostredníctvom ktorých púšť aký-taký príbuzenský vzťah k zvyšku sveta prejavuje, – mlčaním sa však stáva súčasťou nejakej načisto inej cmiternej planéty, na ktorej je všetko vyhasnuté, nehybné. Preto si myslím, že mlkva púšť gniavi väčšmi.

Prichádzal večer. Slnko sa ponáralo do vôd jazera Menzaleh. Pie-sočiny na arabskej strane pomaly zružovali. No tieto jemné odtiene, ktoré inde prírodu predchnú radosťou, neobrali púšť o jej drsnosť a starozákonnú vážnosť. Ťažko sprítomniť nakoľko na každom kroku niečo pripomína Bibliu. Neskôr, pri Tel-el Kebire, som videl zástup tiav, ktoré išli púšťou. Kráčali v dlhom rade jedna za druhou, mechmi z boka na bok pohojdávali, každá mala krk hákovito ohnutý, pred každou išla postava v dlhom rúchu s bielym závojom na hlave. Pozadie i scéna samotná – hotový to starozákonný obraz. Bolo to natoľko clivé, prosté, plné dôstojnosti a odvekej tradície, že to väčšmi pripomínalo biblický výjav než realitu. Človeku sa zdá, že sa začítal do Jakubových čias, potom zaspal a sníva. Vskutku ťažko uveriť, že my sme tu a dnes.

III

Nočná vychádzka k pyramídam – Noci Orientu – Rozmanité scenérie – Pyramídy – Sfinga v mesačnom svetle – Púšť– Nocturno

Určite nieto Európana, ktorý by počas pobytu v Káhire k pyramídam a sfinge niekoľkokrát nezašiel, aby si ich poobzeral, no málokto podniká vychádzky v noci. Mne by to tiež nezišlo na um, keby mi jeden zo známych neporozprával o dojme, ktorým sfinga zapôsobí na človeka v mesačnom svetle. Rozhodol som sa teda, že si v Káhire prenajmem záprah a odveziem sa.

Špacírka ako lusk bez námahy, musel som však pár dní vyčkať – noci boli totiž zamračené. Napokon nadišla jedna, síce nie so skvelým počasím, no predsa priaznivejším, než tie predtým. Dlhšie som neotálal, a spolu s ďalšími tromi druhmi ¹²sme vyrazili pred polnocou z námestia Ezbekieh.

Už samotná cesta spiacimi štvrťami mesta, mostom cez Níl a alejami, ktoré sa za ním tiahnu, ponúka v noci výnimočné scenérie. Prevládajúci dojem, ktorý v Oriente získate, ak zvedavo vo dne snoríte ulicami, námestiami, mostami, je pretlak ľudskej energie. Mestá vyzerajú natoľko halasné a rozhemžené ako nikde inde. Tým istým nílskym mostom, tými istými stromoradiami sa vo dne len ťažko dá prepchať. Na bočných chodníkoch tlačénica Arabov, beduínov, Berberov, Židov, Koptov, černocho, Grékov a Angličanov, uprostred sa uberajú zástupy tiav, povozy s byvolmi záprahmi i dopravné prostriedky pašov so saisami, ktorí bežia pred koňmi. Vidíš všetky farby kože, počuješ všetky jazyky. Je to taký hluk a zmätok, až sa ti hlava točí. Pod mimózami a palmami sú hotové tábory, nespočetné stánky, farebné látky, závoje, kopy sladkostí, zväzky cukrovej trstiny, opäť ťavy, zasa čriedy somárov. Pomedzi to hurhaj sprievodcov, pričom celá scéna je buď jagavá alebo tmná, bez prechodu, s farbami natoľko výrazne kriľavými, že po dlhšom čase sa oči severana unavia.

V noci je tíš, prázdnota. Svetlo tlmí nílska hmla. S pojmom „Orient“ si natoľko spontánne spájame výrazy trbleť a kriľavosť, že sa so začudovaním pýtaš sám seba, či rieka s kúdoľmi oparu je naozaj Níl a mesto

¹² Celú cestu do Afriky Sienkiewicz absolvoval v spoločnosti grófa Jana Tyszkiewicza. O 21 rokov mladší šľachtic svoje zážitky sprítomnil v *Listoch z cesty zo Zanzibaru* r. 1891 (takto znel názov tlačeneho vydania diela), ktoré pôvodne na rozdiel od Henryka nepísal na objednávku pre časopis a vydavateľstvo, ale matke. (pozn. prekl.)